

відповідності зі значенням слова, створюючи йому тим самим фонетичне вмотивування, а значення, у свою чергу, зумовлене фонетичною формою. Першочергове завдання перекладача – зберегти взаємозв'язок змісту і форми, звукове інструментування якої бере участь у розвитку образних асоціацій. При відтворенні перекладачі прагнуть знайти не точні, а рівносильні відповідники, таким чином, створюючи своє власне інструментування, перекладачі передають як поняттєвий зміст, так і символічне значення форми вираження цього змісту, яке виявляється лише на фоні інших складових фонологічного рівня художнього твору. Відрізняючись від слів оригіналу у фонетичному плані, слова у перекладеному тексті по-своєму передають тональність оригінального твору, створюючи свій виражальний план відповідно до інтенції автора. Проте ігнорування звукового аранжування оригіналу призводить вочевидь до втрати звуко-семантичних співвідношень, наявних в оригіналі і як наслідок – неадекватності звучання перекладених віршів.

1. *Вільям Блейк. Поезії.* / З англ. Віктор Марач, Тамара Кисельова, Ольга Матвієнко, Дмитро Дроздовський // *Всесвіт*, № 1-2, 2009. – С.151-161. 2. *Дроздовський Д.* «Так помирають святі...». Кілька штрихів до портрету Вільяма Блейка // *Всесвіт*, № 1-2, 2009. – С.145-150. 3. *Зарубіжна література XIX сторіччя. Доба романтизму: Підручник* / Д.С.Наливайко, К.О.Шахова. – К.: Заповіт, 1997. – 464с. 4. *Зверев А.* Уильям Блейк // «Иностранная литература», № 7, 1997 (<http://www.philology.ru/literature3/zverev-97.htm>). 5. Кейс В. Пісні Невинності і Пісні Досвіду: парадоксальна візія Вільяма Блейка // *Всесвіт*, № 1-2, 2009. – С.162-172. 6. *Лановик М.* Функціонування художнього образу в різномовних дискурсах. – Тернопіль: Економічна думка, 1998. – 148с. 7. *Львова Н.Л.* Виявлення фонетико-семантичних зв'язків початкових приголосних сполучень англійської мови за допомогою компонентного аналізу // *Науковий вісник Чернівецького університету: Зб. наук. пр. – Вип. 231. Германська філологія.* – Чернівці: Рута, 2005. – С. 137-155. 8. *Ткаченко С.І.* Ужинок осіннього поля. Вірші та переклади. Видання Асоціації українських письменників. – К., 2001. – 192с. 9. *Хамова Н.* До проблеми символічної значимості фонетем сучасної англійської та німецької мов // *Науковий вісник Чернівецького університету: Зб. наук. пр. – Вип. 232. Германська філологія.* – Чернівці: Рута, 2005. – С. 167-179. 10. *Шарпилова Э.А.* Фоносемантика в лирике Марины Цветаевой: Дис. ... канд. филол. наук: 10.02.01/ Дагест. гос. пед. ун-т, – Махачкала, 2000. – 156с. 11. *Blake W. Poems and prophecies.* Lnd.: Campbell, 1991. – 497p.

Іваннікова Я.В., асп.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

ВІДТВОРЕННЯ У ПЕРЕКЛАДІ ЕКЗИСТЕНЦІЙНИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ (на матеріалі українського перекладу роману Йозефа Рота “Марш Радецького”)

У статті проводиться аналіз основних екзистенційних категорій, репрезентованих фразеологією роману Й. Рота “Марш Радецького”. Здійснюється семантична класифі-

кація категорій. Досліджується питання про відтворення екзистенційних фразеологізмів при перекладі.

Ключові слова: екзистенційна категорія, фразеологізм, фразеологічний еквівалент, фразеологічний відповідник.

В статтє проводится анализ основных экзистенциальных категорий, представленных фразеологией романа Й. Рота “Марш Радецкого”. Осуществляется семантическая классификация категорий. Исследуется вопрос о воспроизведении экзистенциальных фразеологизмов в переводе.

Ключевые слова: экзистенциальная категория, фразеологизм, фразеологический эквивалент, фразеологическое соответствие.

The article deals with the main existential categories represented by the phraseology of J. Roth’s “The Radetzky March”. Categories are semantically classified. The issue of representing existential phraseological units is studied.

Key words: existential category, phraseological unit, phraseological equivalent, phraseological analogue.

Вступ. Йозеф Рот використовував, за його власним визначенням, “точні знання”, боячись впустити у свої твори щось надумане, непережите, абстрактне [Петросаняк 2001, 5]. Саме переживання пережитого, екзистенційна значимість емоцій проходить червоною ниткою крізь роман “Марш Радецького”. У ситуації “втечі без кінця”, в якій опинився Й. Рот разом з багатьма літераторами того часу, мова могла йти лише про ті життєво важливі руйнівні емоції та стани, які, незадовго до написання роману, вже лягли в основу екзистенціалізму як його сутнісні категорії.

Репрезентація екзистенційних категорій у фразеологізмах та відтворення їх у перекладі становить мету даного дослідження, для досягнення якої передбачено розв’язання таких завдань: 1) визначити та пояснити найчастотніші екзистенційні категорії, які представлені у фразеологізмах; 2) провести семантичну класифікацію виділених категорій; 3) встановити особливості перекладу екзистенційних фразеологізмів. Наявність у оригінальному тексті авторських трансформацій фразеологізмів становить окремий інтерес та дозволяє ставити питання про перекладацькі трансформації при перекладі екзистенційних фразеологізмів.

Страх і смерть – одні з найбільш важливих категорій, представлених у творі, тому що страх і смерть як його “кульмінація” супроводжують все життя героїв, є основною його характеристикою. Причиною страху в романі стає все те, що несе в собі загибель монархії. Страх з погляду онтогенезу вважається однією з базисних емоцій і є ядерною одиницею картини світу, екзистенційно значущою як для окремої мовної особистості, так і для лінгвокультурної спільноти в цілому [Махоніна, 2009, 211].

Категорія “Смерть” представлена у великій кількості фразеологізмів, що дає змогу класифікувати їх в залежності від “типу” смерті.

Семантична класифікація фразеологізмів, що репрезентують категорію “Смерть”, нараховує чотири групи: 1) **Смерть як завершення життя**; 2) **Смерть як переривання життя**; 3) **Ставлення до смерті** та 4) **Обряди смерті**.

Тарасенко В. у [Тарасенко 2008, 117] виділяє у групі **Смерть як переривання життя** такі підгрупи: **гідна смерть у бою, боротьби/ганебна смерть; самогубство; доведення до смерті та вбивство, знищення**. Зазначимо, що у романі представлені лише перші дві групи, при цьому в групі **Смерть як переривання життя** виділилися підгрупи: 1) гідна смерть у бою; 2) доведення до смерті та вбивство, знищення;

При перекладі фразеологічних одиниць групи **Смерть як завершення життя** перекладачка Євгенія Горева вдавалася до фразеологічних способів перекладу, а саме до використання фразеологічних еквівалентів та фразеологічних відповідників, хоча поряд з тим долучались додаткові компоненти або з огляду на контекст приймалось перекладацьке рішення на користь одного із варіантів словникової одиниці. Наприклад, фразеологічна одиниця *die Augen schließen* – **заплющити очі (померти)** є словниковою і перекладачка, відповідно вжила фразеологічний еквівалент, але задля підсилення і більшої однозначності додала компонент *навіки*, оскільки в українській мові вираз *заплющити очі* має ще значення *навмисне не помічати чого-небудь, не звертати уваги на щось*.

Sobald unser Kaiser die Augen schließt... [Roth 2008, 164].

Наш цісар ще не стулить навіки очей... [Рот 2000, 148].

У наступному випадку було вжито фразеологічний еквівалент *пробила остання година*, хоча поряд з нею словник подає ще таку одиницю як *прийшов смертний час*, але з огляду на те, що в першій частині речення спостерігаємо образ годинника та його удари, то вибір перекладачки є цілком виправданим.

... die wehmütigen Glocken der großen Wanduhr erklangen, glaubten die Männer, daß ihre eigene letzte Stunde geschlagen habe [Roth 2008, 117].

... коли лунали тужливі удари великого настінного годинника, усім присутнім здавалося, що то вибило їхню останню годину [Рот 2000, 108].

Група фразеологізмів, що вербалізують **Смерть як переривання життя** представлена двома підгрупами, **Гідна смерть у бою** та **Доведення до смерті та вбивство, знищення**, до речі перша з них кількісно переважає.

Варто зазначити, що при перекладі фразеологізмів підгрупи **Гідна смерть у бою** перекладачка зверталася як до фразеологічних еквівалентів, так і до фразеологічних відповідників, наприклад:

Der Held von Solferino hatte Blut für den Kaiser vergossen... [Roth 2008, 329].

Герой Сольферіно пролив кров за цісаря... [Рот 2000, 286].

...Offiziere, die vorschriftsmäßig in den Tod gingen [Roth 2008, 385].

...офіцерів, що, згідно з наказом, ішли на смерть [Рот 2000, 333].

У наступному прикладі було вжито відповідник *померти героїською смертю*, оскільки при використанні компаративізму *померти як герой*, *померти як так званий герой* в силу граматичної структури змінюються значеннєві акценти. Порівняймо: *померти, так званою героїською смертю* та *померти як так званий герой*.

... wie ein Held sterben, wie ein sogenannter Held... [Roth 2008, 125].

... померу героїською смертю, так званою героїською смертю [Рот 2000, 114].

Наступний вираз, представлений групою **Доведення до смерті та вбивство** яскраво демонструє відмову від використання фразеологічного еквівалента на користь контекстуального перекладу. В цілому, найчастіше про контекстуальний переклад згадують при

відсутності еквівалентів або відповідників. Але, в даному випадку, при виборі, перекладачка, опираючись на словникові загальноприйняті одиниці, і, при цьому, враховуючи показники оригінальної одиниці, приймає перекладацьке рішення на користь оказіональної одиниці, яка якнайповніше буде відповідати контексту. А він вимагає не просто значення *відправити на той світ кого-небудь, знищити кого-небудь, покінчити з ким-небудь (j-n aus der Welt schaffen)*, а знищити саме з метою подальшої безперешкодної дії, що якраз вираз *прибрали з дороги* і передбачає.

Der kleine Mann... war also ebenfalls aus der Welt geschafft [Roth 2008, 345].

Отже, того дрібненького чоловічка... прибрано з дороги [Рот 2000, 299].

При аналізі текстуального матеріалу в окрему групу були виділені фразеологізми, що позначають межовий стан між життям і смертю. Для позначення цієї групи звернімося до терміну погранична ситуація, введеного екзистенціалістом Карлом Ясперсом. До пограничних ситуацій відносять смерть, страждання, боротьбу, провину, дякуючи їм людина усвідомлює реальність єдиної та незамінної екзистенції [Демидов 1999]. Головна “погранична ситуація” – це ситуація перед обличчям смерті. У наступному прикладі цю пограничну ситуацію автор передає сукупністю образів смерті, представлених трансформованими фразеологічними одиницями.

Sie spürten vielleicht schon den Atem des Todes, der ein paar Monate später sie alle ergreifen sollte, am Nacken ergreifen! Und sie verspürten im Nacken den eisigen Hauch des Todes [Roth 2008, 336].

Може, на них уже тоді ввійшла своїм крилом смерть, що кілька місяців згодом мала їх усіх схопити у свої лабеті, схопити, підкравшись з-за спину! І вони відчували в себе на потилиці крижаний подих смерті [Рот 2000, 293].

Фразеологічну одиницю *den Atem des Todes spüren* (відчувати подих смерті) перекладачка замінила на *смерть ввійшла своїм крилом*, в даному випадку відмова від фразеологічного еквівалента і звернення до оказіонального відповідника дозволила внести різноманітність в образи з огляду на те, що у наступному реченні присутня та ж фразеологічна одиниця, хоча й трансформована. Для неї характерні три види трансформації: контамінація, тобто злиття двох фразеологічних одиниць *etw. im Nacken spüren* (відчувати за своєю спиною що-небудь) та *den Atem des Todes spüren* (відчувати подих смерті), заміна компонента *Atem* на *Hauch* та розширення атрибутом *eisig*. Для перекладу фразеологізму *am Nacken ergreifen*, перекладачка знову звернулася до контекстуального перекладу, – *схопити у свої лабеті, схопити, підкравшись з-за спину*. У сукупності, такий вибір перекладачки створив зоровий образ смерті як птаха, який ввійне крилом, схопить у лабеті, підкравшись з-за спину.

У наступному прикладі присутній вже згаданий тип трансформації – розширення атрибутом *riesig* (велетенський) та *schwarz* (чорний), який був повністю перенесений у цільову мову. Для перекладу всього виразу замість словникової одиниці *buti na kraju zagibelі* перекладачка застосувала спосіб калькування, оскільки наявні атрибути *riesig* та *schwarz* важко поєднати з компонентом *zagibelі*, на відміну від компонента *пiрiвa*.

Man stand vor einem riesigen, schwarzen Abgrund... [Roth 2008, 107].

...стоїти за пiвкроку до велетенської чорної пiрiви... [Рот 2000, 100].

Категорія Страх. Другою за чисельністю постає група фразеологізмів, які вербалізують категорію Страх, вони, в свою чергу, представлені не лише лексемами *die Angst* та *die Furcht*, але й такою лексемою як *das Herz* (серце).

В німецькій мові Д. О. Добровольський в [Bresson 1998, 179] виділяє такі продуктивні моделі вираження “страху”: (а) Холод, (б) Дефекація та (с) Фізична слабкість, остання, в свою чергу, характеризується наявністю різних підгруп, одна з яких **порушення фізіологічно важливих функцій організму**, значною мірою представлена у романі. У наступних двох прикладах перекладачка вдалася до використання фразеологічних еквівалентів та способу калькування.

Manche mochte der Schreck gelähmt haben... [Roth 2008, 358].

Одних, видимо, скував жах... [Рот 2000, 310].

Versteinert, wie sein eigenes Grabmal, stand der Bezirkshauptmann... [Roth 2008, 395].

Скам'янілий, ніби власний надгробок, стояв оточений начальник [Рот 2000, 341].

Словникова одиниця *wie versteinert stehen* (стояти як вкопаний, як скам'янілий) зазнала розширення за рахунок компаративізму *wie sein eigenes Grabmal* для підсилення. Основна одиниця була передана за допомогою ФЕ, а компаративізм – за допомогою способу калькування.

На наступному прикладі спостерігаємо ситуацію, коли перекладачка одиниці *sein Herz im Halse fühlen* відмовилася від словникової одиниці, а саме від *нерехопити дух (від хвилювання)*, оскільки з контексту видно, що мова йде не про стан хвилювання, а про страх, задля збереження якого вона на кшталт такої фразеологічної одиниці на позначення страху як *душа аж у н'ятах* удалася до калькування, що є цілком виправданим.

Trotta fühle sein Herz im Halse [Roth 2008, 6].

Тротта нараз відчув власне серце десь аж у горлянци [Рот 2000, 12].

Категорія самотності. Ще однією екзистенційною категорією, яка дозволяє сформулювати образ окремої тематичної лінії, є самотність. Для початку слід зазначити, що слово *самотність* має в німецькій мові два відповідники, а саме: *Alleinsein* та *Einsamkeit*, між якими існує істотна відмінність, те ж притаманне і прикметникам “*allein*” та “*einsam*”.

На жаль, ця відмінність у тлумаченні словниками не закріплена, але її легко простежити в роботах психологів та філософів і полягає вона у такому: *Alleinsein* вживається на позначення стану самотності, яка приносить задоволення, в той час як *Einsamkeit* характеризує самотність як емоційний стан людини, котра відчуває ізоляцію, порожнечу, непотрібність та безвихідь. Варто зазначити, що ця відмінність характерна і для англійської мови (*loneliness* та *solitude*).

Для української мови такий чіткий поділ не є характерним, хоча в образах, індукованих словами самотність та усамітнення, простежується певна відмінність. Ми зупинимо свою увагу саме на тій формі самотності, з якою “...пов'язані і хвилини страждання, коли тебе охоплює тривога від розуміння того, що ти живеш на кінці безодні”, так пише В. Вілліс, згадуючи про своє трансатлантичне плавання [Лебедев, 1989]. З огляду на вищесказане перейдімо до аналізу тих фразеологічних одиниць, які вербалізують категорію так званої негативної самотності. У наступному прикладі перекладачка для відображення наймовірної самотності, яку автор виразив за допомогою двох синонімів, послугувалася фразеологізмом *сам як палець*.

...steht der Trotta gottverlassen einsam im Schnee ... [Roth 2008, 111].

...на снігу стоїть сам як палець Тротта [Рот 2000, 103].

Не дивлячись на те, що за лексичним складом фразеологічну одиницю *mit etw. allein sein* слід віднести до групи **Усамітнення**, поєднання її з іншим компонентом переводить її у площину негативної самотності. Таким компонентом може бути лексема *Schrecken*, адже вираз *залишитись наодинці з власним страхом* – навряд чи свідчить про задоволення від такого стану. А той факт, що даний вираз з’являється неодноразово та вжитий разом з фразеологізмом *zwischen seinen vier Wänden*, який має значення у *самотині, ізольовано від життя*, лише підсилює вищесказане. Настрій душевної “ізолюваної” самотності перекладачка передала шляхом використання фразеологічних еквівалентів.

... jeder von ihnen fürchtete, mit seinem Schrecken allein zwischen seinen vier Wänden zu bleiben; ... und daß jeder einzelne mitten unter den andern dennoch allein war mit seinem Schrecken [Roth 2008, 315].

..., бо кожен із них боявся залишитися в своїх чотирьох стінах наодинці з власним страхом; ... бо кожен зосібна усе-таки був у цьому гурті сам зі своїм страхом [Рот 2000, 274].

Наявність у романі фразеологічних одиниць на позначення лише негативної самотності можна пояснити характером самого твору, тими настроями, які є панівними у тексті роману.

Висновки. Аналіз фактичного матеріалу засвідчив активне вторгнення екзистенційних фразеологічних одиниць у текст роману Й. Рота “Марш Радецького”. Наявність значної кількості таких фразеологізмів можна пояснити значенням для кожної людини тих категорій, які вони представляють. Крім того, саме це дозволило класифікувати їх належність до більш вузьких підгруп. Найчисельнішими виявилися групи, що представляють категорії страху, смерті і (негативної) самотності. Експресивність та образність, властива фразеологізмам, допомагає Й. Роту створити атмосферу напруженого очікування, безвиході, страху людини за своє біологічне існування.

З точки зору перекладу, близькість образів розглянутих категорій у німецькій та українській фразеологічних системах дозволила перекладачці досягти точної їх передачі. Для цього вона послуговувалась як фразеологічними способами перекладу, так і нефразеологічними. Перевага надавалась використанню фразеологічних еквівалентів, хоча в деяких випадках контекст вимагав відмови від них на користь оказіонального відповідника. Наявність трансформацій ставила перед перекладачкою задачу, яка була виконана повною мірою, зокрема за допомогою калькування.

1. Демидов А.Б. Феномены человеческого бытия. – Минск: ЗАО Издательский центр “Экономпресс”, 1999. psylib.org.ua/books/demid01/index.htm 2. Лебедев В.И. Личность в экстремальных условиях. – М.: Политиздат, 1989. http://www.shooting-ua.com/books/book_230.1.htm 3. Махоніна, Н. Образність та змістовна сторона фразеологічної одиниці (на матеріалі німецької мови) // Актуальні проблеми іноземної філології: Лінгвістика та літературознавство. – 2009. – № 3. – С. 201-209. 4. Петросаняк, Г. І. Поетика художньої прози Й. Рота: Автореферат дис. канд. філ. наук. – Львів: Нац. ун-т ім. І.Франка, 2001. – 19 с.; 5. Рот, Й. Марш Радецького: Пер. з нім. Є. Горевої – К.: Юніверс, 2000. – 349 с.; 6. Тарасенко В.В. Фразеологические репрезентации концептов “жизнь” и “смерть” в системе языка и их восприятие русскоязычными носителями // Философия и человек. – Барнаул:

Издательство Алтайского государственного университета. – 2008. – №3. 7. Bresson D., Kubczak J. (Hrsg.) Abstrakte Nomina: Vorarbeiten zu ihrer Erfassung in einem zweisprachigen Wörterbuch. – Tübingen: Gunter Narr Verlag. – 1998. 8. Roth, J. Radetzky marsch. – 23. dtv. – München, 2008. – 404 S.

Коробейнікова Д.С., викл.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

МОВА ЄС – ЄВРОЛЕКТ ЧИ ПЕРЕКЛАД?

Стаття присвячена дослідженню лінгвальних та екстралінгвальних особливостей мови законодавчих актів ЄС з метою визначити її специфіку задля адекватного відтворення при перекладі цільовою мовою, а також з'ясувати конотацію поняття євролект та його місце в системі фахових мов.

Ключові слова: євролект, мова законодавчих актів ЄС, юридичний переклад, переклад законодавчих актів ЄС.

В статье исследуются лингвистические и экстралингвистические особенности языка законодательных актов ЕС с целью выявить специфику его адекватной передачи при переводе на целевой язык, а также определить коннотацию понятия евролект и его место в системе специальных языков.

Ключевые слова: евролект, язык законодательных актов ЕС, юридический перевод, перевод законодательных актов ЕС.

This article is aimed to explore the linguistic and extralinguistic language characteristics of EU legislative acts in order to clarify peculiarities of its adequate translation to a target language, as well as to determine connotation of the term euroлект and its place in the system of languages for special purposes (LSP).

Key words: euroлект, language of EU legislative acts, legal translation, translation of EU legislative acts.

Європеїзація правничих мов та правничих понять, яка відбувається в умовах євроінтеграції є, без сумніву, феноменом нового самостійного правопорядку – європейського права [Kjaer 2002, 129]. Незважаючи на майже півстолітнє існування Європейського Союзу, прогресивну мовну політику об'єднаної Європи, відносно динамічність досліджень європейської правничої мови та фахових текстів ЄС [Born 1992, Goffin 1998, Born/Schütte 1995, Born/ Stickel 1993, Stickel 2002], в наукових колах лише нещодавно було визначено місце та значення мови ЄС в системі фахових мов, про що свідчить впровадження нового напрямку лінгвістичних досліджень – *євролінгвістики* (Eurolinguistik), і зумовлених нею понять *євролект* (Euroлект), *євромова* (Euroсpeak), *єврожаргон* (Eurojargon), *євротекст*